

Monumentnummer*: 522433

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status **rijksmonument**
Inschrijving register* **16 oktober 2001**
Kadaster deel/nr **82692/99**

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*		
's-Hertogenbosch	's-Hertogenbosch	Noord-Brabant		
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
's-Hertogenbosch	F			3771

Omschrijving**

Inleiding.

Het KANTOORGEBOUW van Machinefabriek Grasso met uitbouw aan de achterzijde en TOEGANGSHEK is in 1912 gebouwd in Overgangsarchitectuur naar een ontwerp van de architect F.C. de Beer. Het ligt op het midden van het fabrieksterrein en is met de voorgevel naar de stad gericht. In de voorgevel van het voorgebouw is in het meerdelig rondboograam van de eerste verdieping in 1958 een glas-in-lood raam geplaatst van de hand van de Bossche glazenier M. de Leeuw, aangeboden door het personeel bij het honderdjarig bestaan van het bedrijf.

Omschrijving.

Het drielaags kantoorgebouw op vierkant grondplan is opgetrokken uit baksteen. Het heeft een tentdak, belegd met gesmoorde verbeterde Hollandse pannen, met aan de noord-, oost- en zuidzijde een licht getoogde houten dakkapel. Uit de dakpunt steekt een ontluchtingskoker met roosters onder tentdak. De middenrisaliet van de voorgevel is vergelijkbaar met de gevels van de fabriekshallen. Zij bevat een toegangspartij met dubbele houten paneeldeur in een natuurstenen omlijsting en licht getoogd fries met daarin uitgehouwen "ADMINISTRATIE". De lange verticale vensters zetten zich boven het fries voort, strekken zich uit over de bovenliggende verdiepingen en eindigen in rondbogen. De getoogde, hardstenen topgevel steekt boven de dakrand uit en wordt geflankeerd door hardstenen pinakels. Ook de gevelvlakken aan beide zijden van de middenrisaliet zijn licht risalerend en hebben een geprofileerde en schuin oplopende topgevel. De vensters op de begane grond hebben T-schuiframes onder bovenlicht met roedenverdeling. Op de eerste verdieping zijn vierruits schuiframes aangebracht. Op de tweede verdieping zijn rondvensters geplaatst

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

met gietijzeren ramen. De twee westelijke traveeën van de beide zijgevels hebben een rondboogvormige gevelbeëindiging. In de noordgevel is op de begane grond in later tijd in het venster een portierserker aangebracht. De centrale hal omvat twee bouwlagen en heeft op de verdieping een tongewelf. De gestucte wanden zijn verdeeld in velden, die op de verdieping door pilasters van elkaar worden gescheiden en eindigen in gestucte rondbogen. Op de verdieping zijn tussen de pilasters rechtgesloten wandopeningen aangebracht, die doorzicht geven naar de aangrenzende kantoren. De entree op de begane grond heeft een driedelige rondboogopening, die toegang geeft tot het trappenhuis, bestaande uit een enkele trap die op de verdieping in twee vluchten splitst en op de eerste verdieping uitloopt in een bordes met brug naar de vergaderruimte. De trap heeft een smeedijzeren balustrade met koperen leuning. Op de tussenvloer staat een borstbeeld van W. Grasso, aangeboden door het personeel bij het vijftigjarig bestaan van de fabriek in 1908. Het kantoorgebouw heeft aan de achterzijde een onderkelderde tweelaags uitbouw van vijf traveeën onder plat dak. Elke travee heeft een licht getoogde gevelnis, die op de begane grond een gepaard rondboogvenster omsluit met ijzeren raam met roedenverdeling uit later tijd. Op de kelderverdieping is een laag rechtgesloten venster aangebracht met ijzeren raam met roedenverdeling. Op de eerste verdieping zijn T-schuiframes onder drieruits bovenlicht aangebracht. In de tweede travee vanaf de straatzijde is op de eerste verdieping een halfronde erker geplaatst. De indeling van de begane grond en kelderverdieping zijn in grote lijnen intact gebleven. Die van de eerste verdieping is gewijzigd.

In het verlengde van dit gebouwgedeelte bevindt zich een eenlaags aanbouw van twaalf traveeën lang, waarin werkplaatsen zijn ondergebracht. Na 1950 is er een verdieping onder plat dak opgebouwd van negen traveeën lang. De laatste drie traveeën zijn voorzien van een plat dak met sheds. Elke travee heeft een drietal kleine, smalle en hooggeplaatste vensters op de begane grond van de noordgevel. De indeling van de zuidgevel is in later tijd gewijzigd. De indeling van het interieur van de begane grond is in grote lijnen intact gebleven. Tussen het kantoorgebouw en de fabriekshallen bevinden zich twee dubbele smeedijzeren hekken tussen bakstenen pijlers met hardstenen voet en dito dekplaat met sierbekroning.

Waardering.

Het kantoorgebouw met uitbouw aan de achterzijde en toegangshek uit 1912 is van algemeen belang en heeft ensemblewaarde vanwege de samenhang met de andere onderdelen van het complex. Het heeft cultuurhistorische waarde als voorbeeld van het type grote, industriële machinefabriek en is door ligging, omvang en architectuur als zodanig herkenbaar. Het vervulde een pioniersrol in de landelijke industrialisatie en kan worden beschouwd als een kristallisatiepunt voor de economische, sociale en stedenbouwkundige ontwikkeling van de stad 's-Hertogenbosch in de eerste helft van de twintigste eeuw. Het heeft herinneringswaarde vanwege de kogelgaten in de muren, die verwijzen naar de nadagen van de Tweede Wereldoorlog. Het heeft architectuurhistorische waarde vanwege de harmonieuze vormgeving van de voorgevel en de rijk gedetailleerde hal en als voorbeeld van Overgangsarchitectuur. Ondanks de wijzigingen die in de loop van de tijd hebben plaatsgevonden, is het gaaf en herkenbaar behouden. Het is bovendien een zeldzaam voorbeeld van het eertijds gangbaar type industriële machinefabriek.

Hoofdcategorie

Handelsgebouwen, opslag- en transportgebouwen

Subcategorie

Handel en kantoor

Functie

Kantoorgebouw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument